

в **інтелектуальній** сфері – педагогічне мислення (здатність аналізувати педагогічні факти, явища, процеси, системи; виявляти креативність, гнучкість, критичність, системність, мобільність, оперативність мислення в педагогічних ситуаціях), педагогічна ерудиція, педагогічна інтуїція, педагогічну імпровізацію, педагогічні пильність і слух, педагогічне передбачення, педагогічна спостережливість, педагогічна увага, педагогічне прогнозування, педагогічна творчість, саногенне мислення (здатність спрямовувати свої міркування щодо професійних дій, помилок, прорахунків в оптимістичне русло);

у **мотиваційній** сфері – мотивація професійної діяльності (прагнення опанувати новітні технології, бажання вивчити передовий досвід, націленість на досягнення високого рівня педагогічної майстерності, мотиви досягнення успіху в професійній діяльності, бажання спілкуватися з учнями і їхніми батьками, прагнення мати визнання серед своїх колег у педагогічному колективі тощо);

у **вольовій** сфері – терпіння й володіння собою в педагогічному спілкуванні, наполегливість у педагогічній діяльності, у досягненні педагогічних цілей, цілей самоактуалізації, саморозвитку;

в **емоційній** сфері – емпатія (співпереживання), співчуття, радість, відкритість, толерантність, уміння керувати своїми почуттями, відносинами, настроєм, уміння спрямовувати емоційну атмосферу в педагогічній системі;

у **предметно-практичній** сфері – педагогічні здібності, педагогічні вміння, професійна етична поведінка;

в **екзистенційній** сфері – рефлексивні процеси, усвідомлене ставлення до себе як до індивідуальності й педагога, свобода у виявленні себе як індивідуальності в професійній діяльності, прагнення до самоактуалізації, саморозвитку, постійна робота над собою, впевненість у виборі професії, власна професійна позиція (концепція, ідея);

у сфері **саморегуляції** – педагогічна рефлексія, самоаналіз і самооцінка професійної діяльності й себе як педагога, уміння співвідносити свою діяльність, свій індивідуальний стиль спілкування із соціальним професійним досвідом, уміння визначати власні достоїнства й недоліки як у власному розвитку індивідуальності й особистості, так в професійній діяльності й поведінці, уміння визначати резерви свого подальшого професійного росту, уміння регулювати свою педагогічну діяльність і ставлення до неї.

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Гребенюк О.С. Педагогика индивидуальности.– Калининград, 1995.
2. Маркова А.К., Никонова А.Я. Индивидуальный стиль деятельности учителя // Вопросы психологии. – 1987. – №5. – С.40 – 48.
3. Мильто Л.А. Формирование творческой индивидуальности будущего учителя в процессе профессионально-педагогической подготовки: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 2001. – 260с.
4. Слостенин В.А. Формирование личности учителя в процессе его профессиональной подготовки. – М., Просвещение, 1976.

**УДК 378**

**Іванова Н.Г., Кириченко Л.Г.**

### ***КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В ЦІЛІСНО-КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЯХ***

*Стаття висвітлює певні когнітивні аспекти інтенсифікації сприйняття науково-технічних і спеціальних текстів. У роботі розглянуто ряд положень цілісно-комунікативного представлення науково-технічних і спеціальних текстів.*

*This article has presented some cognitive aspects of the intensification apprehend the scientific-technical and special texts. Here are considered some positions of the of present the scientific-technical and the special texts.*

Ефективність швидкого засвоєння інформаційно насиченого навчального матеріалу забезпечується лише за умови виконання певних вимог, які можна вважати принципами економії, або інтенсифікацією сприйняття інформації. Багато досліджень інтенсивного методу навчання іноземної мови спеціальності базуються на відмові від вступного фонетичного та деяких аспектів граматичного курсів. Навчання проводиться на основі закріплення певних моделей без їх теоретичного усвідомлення та співвіднесення з відповідними ділянками мовної системи.

Підручники, створені для інтенсивного навчання іноземної мови спеціальності, забезпечують виконання вимог комунікативності: до тексту включається все, чого потребує ситуація, незалежно від того, чи вивчався цей фонетичний і граматичний матеріал.

По суті тут визначається безпосередній зв'язок з прямим методом навчання іноземних мов (*méthode directe*) або, за термінологією Л. Теньєра, з навчанням у лінійному порядку, в основу якого покладено прагнення домогтися від учнів активного володіння живою розмовною фразою [8: 62]. Однак, як зазначає Л.Теньєр, “прямий метод зосереджується винятково на зовнішній формі мови і передбачає, що оволодіння внутрішньою формою, без якої не може бути правильного мовлення, має відбутися в результаті тривалого процесу практичного використання мови” [8: 62].

Спираючись на практичний досвід викладачів і психологів, зауважуємо, що такий шлях затримує оволодіння іноземною мовою. Психології дорослої людини властивий логічний підхід до вирішення проблеми. Доросла людина, під диктатом своїх емоцій та уявлень [9: 78], прагне усвідомити кожну форму, яка зустрічається в тексті, а не тільки зрозуміти значення висловлювання в цілому. “Людина пізнає, а також усвідомлює те, що вона пізнає” [1: 12]. Ідеться про три рівні (або ступені) усвідомлення нового: когнітивний /*le cognitif*/ (те, що я розумію); емоційно-основний /*le soubassement émotionnel*/ (те, що я відчуваю/переживаю); метакогнітивний /*la dimension métacognitive*/ (тобто аспект, за допомогою якого мені уявляється те, що я вивчаю) [9: 78]. Необхідно погодитися з тим, що зловживання лексичним уведенням граматичних явищ не сприяє створенню узагальнень і цілісних уявлень, без яких неможливе активне володіння мовним матеріалом: “вільне володіння мовою досягається на цьому шляху лише з порушенням норм правильності (виділено нами)” [8: 62].

У сучасній науці широко реалізується цілісний підхід до вивчення й пояснення складних об'єктів, що дозволяє побачити якісно нові властивості цілого. Цілісність в уявленні, дозуванні й розташуванні матеріалу є одним з найбільш ефективних засобів навчання іноземної мови.

Що дає цілісне уявлення?

1. Психологи довели ефективність симультанного (одноразового, цілісного) сприйняття. Для того, щоб краще зрозуміти та запам'ятати, необхідно охопити всю картину одночасно.

2. Цілісне уявлення “сприяє диференціації, а отже, запобігає внутрішньомовній інтерференції, що відіграє визначальну роль на рівні морфології та синтаксису” [4].

3. Цілісне підлягає стисненню за рахунок об'єднання омонімічних форм, симетричних конструкцій, абстрагуванню від несуттєвих ознак.

4. Нарешті, цілісному притаманна стійкість проти руйнівних чинників і властивість регенеративності, відновлення після руйнування. У навчанні ці ознаки виявляються в тому, що перешкоджають забуванню та швидше відновлюють у пам'яті забуте.

Але такий цілісний підхід ми можемо застосувати після вступного фонетичного курсу. Цілісність подання основного граматичного курсу гарантує економію часу і надійність засвоєння.

Після цілісної подачі вступного фонетичного й основного граматичного курсу у студентів з'являється мета – навчитися швидко орієнтуватися в науковому тексті, легко знаходити його основні компоненти, аналізувати й узагальнювати інформацію, робити висновки, здійснювати компресію інформації за рахунок відкидання її другорядних елементів.

Уміння правильно користуватися наданою науковою інформацією полегшує вирішення поставлених завдань. Для того, щоб навчитися користуватися спеціальною літературою іноземною мовою й адекватно розуміти прочитане, студент повинен оволодіти наступними прийомами сприйняття наукового тексту.

1. Читати текст тільки мовчки, навіть без внутрішнього промовляння, що забезпечує актуалізацію в тексті тієї чи іншої метатеми [6: 25].

2. Кожне речення сприймати смисловими блоками, оскільки “уміння правильно членувати мовленнєвий потік на синтагми – означає розуміти текст” [3]. Ідеться про функціональну спрямованість текстового твору [6: 26].

3. Читати достатньо швидко, але з різною швидкістю: одні місця швидко пробігати очима, на інших потрібно затримуватися довше, оскільки їх сприйняття викликає труднощі (так зване “гнучке читання”): “Швидкість читання нічого не означає, якщо ви не зрозуміли і не запам'ятали того, що прочитали” [2].

4. Запам'ятовувати наступну інформацію з метою зіставлення її з подальшою частиною тексту. Таким чином, сприймається логіко-смилова організація тексту як варіант реалізації семантичного поля метатеми [6: 25].

5. Найважливішим елементом у процесі інтенсивного сприйняття технічного або спеціального тексту є вміння поділяти текст на смислові блоки – синтагми. Сучасний підхід до інтенсивного сприйняття технічних і спеціальних текстів передбачає вміння студентів здійснювати синтагматичне членування речень.

У текстах з технічним і науковим змістом структура речень досить складна. Тому, читаючи речення, важливо навчитися виділяти в ньому смислові блоки.

Членування речень на смислові блоки (синтагми) полегшує їх розуміння й аналіз, формує зв'язки між рецептивними та розумовими процесами. “Під час читання мовчки текст сприймається певними частинами, і якщо вони не збігаються зі смисловими частинами, то смислова обробка полягатиме в членуванні на певні відрізки” [2].

Кінцевою метою навчання синтагматичного членування повинен стати такий рівень, коли учень механічно визначає ті місця в реченні, де межі членування дозволені системою мови [2].

Для закріплення цих рекомендацій студентам пропонують комплекс вправ з цілеспрямованими завданнями, що акцентують увагу на: засобах, які забезпечують цілісність і зв'язність тексту; актуальній рематичній домінанті, що відображає тип функціональної спрямованості речень у межах блоків, які актуалізують мікрополя метатеми; типових значеннях речень і способах їх вираження [6: 26].

1. Перший тип вправ призначений для спостереження й аналізу виділених у тексті синтагм.

2. Другий тип вправ передбачає виділення й аналіз /диференціацію/ синтаксичних груп речень.

3. Третій тип речень сприяє аналізу різних випадків синтагматичного членування.

4. Четвертий тип вправ забезпечує фіксацію синтагматичного членування озвученого тексту (“Слухаючи текст, розділіть його на синтагми” [5]).

5. П'ятий тип вправ спрямований на самостійне членування тексту на синтагми.

Після того, як студенти оволоділи правилами синтагматичного членування речень, у них відповідно формуються вміння і навички читання й адекватного розуміння змісту текстів.

У зв'язку з названим комплексом вправ із цілеспрямованими завданнями ми виділяємо деякі аспекти комунікативних завдань, що розкривають “комунікативні реєстри мовлення, які оформлюють блоки тексту” [6: 26]:

1. Комунікативні завдання з інформативною функцією типу: *Pay attention to...* (Зверніть увагу на...);

2. Комунікативні завдання зі спонукальною функцією типу: *Act as interpreter* (Виступіть у ролі перекладача);

3. Комунікативні завдання з пізнавальною функцією типу: *Give a summary of the text* (Передайте зміст тексту) або *Use the words given below* (Використайте подані нижче слова).

Запропоновані три типи завдань можуть мати досить серйозне продовження.

Ми виділяємо комунікативні завдання, спрямовані, в першу чергу, на розвиток компетенцій:

- комунікативної та мовної;
- комунікативної та наукової;
- комунікативної та професійно-технічної.

Звертаючи увагу більшою мірою на розвиток комунікативної та мовної компетенції студентів, слід не забувати про прямі зв'язки, що виявляються між певними комунікативними завданнями і відповідним мовним (наприклад, граматичним) матеріалом. Так, з метою реалізації єдності принципів системності й функціональності мови в мовленні, граматичний матеріал використовується в комунікативних завданнях комплексно, що забезпечує розвиток комунікативної та мовної компетенції.

Як відомо, комплексний опис науково-технічних і спеціальних текстів на всіх рівнях їх організації теоретично базується на понятті “тип комунікативної організації тексту” [6: 26], основні положення якого нами використані у створенні запропонованого вище комплексу вправ.

Отже, можна констатувати наявність серйозного лінгводидактичного смислу цього поняття і визнати необхідною подальшу роботу щодо його розкриття.

Після того, як ми зупинились на перевагах, що забезпечуються за допомогою використання комплексів вправ з цілеспрямованими завданнями й використання граматичного матеріалу в комунікативних завданнях, визначимо проблеми, що виникають при цьому:

1. Внутрішня логіка матеріалу конкретної граматичної підсистеми не завжди може знайти послідовне відображення в системі завдань, оскільки з різноманітних граматичних явищ відбираються насамперед ті, що необхідні для реалізації відповідних комунікативних завдань.

2. Інколи необхідні обмеження під час тренування у використанні граматичного матеріалу, незважаючи на його комплексно-системне подання й відбір.

Підсумовуючи, виділимо, крім зазначених, окремі аспекти, що потребують ще більш глибокого теоретичного й практичного дослідження за умов інтенсивного навчання студентів мови спеціальності:

1. Необхідно довести потенції цілеспрямованих і комунікативних завдань для індивідуалізації процесу навчання іноземної мови.

2. Слід приділяти серйозну увагу систематичному підвищенню самостійності, творчої активності, а також комплексній діяльності під час виконання цілеспрямованих і комунікативних завдань у межах структури підручника.

Реалізуючи вищесказане, можна говорити про те, що інтенсифікація сприйняття науково-технічних і спеціальних текстів базується на певних логічно вивірених, цілісно-комунікативних і лексико-граматичних підтверджених обґрунтуваннях.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранов А.Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход): Автореф. дис. ... д-ра филол. наук / Ин-т русск. яз. АН СССР. – М., 1990. – 48 с.

2. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения английскому языку: – 1-е изд. – М., 1999. – 149 с.
3. Берман И.И. Методика обучения английскому языку. – М., 2001. – 100 с.
4. Беспаленко В.В. Принципы организации учебного материала для начального этапа обучения в условиях дефицита времени // Вестник Киевского университета. – 1997. – № 3. – С.37–39.
5. Дешериева Ю.Ю. О внутриязыковой интерференции // Филологические науки. – 1999. – М.: “Наука”. – С.431–435.
6. Изаренков Д.И. От способов регистров речи к типам коммуникативной организации специальных текстов // Вестник МАПРЯЛ. – № 13. – М.: Русский язык. – 1996. – С.24–27.
7. Наер В.Л. Прагматика научных текстов (вербальный и невербальные аспекты). – М.: Наука, 1985. – С.14–25.
8. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса: Пер. с франц. Редкол.: Г.В. Степанов (пред.) и др.; Вступ. ст. и общ. ред. В.Г. Гака. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с.
9. J. Saffiti. Il n’y a pas d’âge pour apprendre. – Psychologie. – 2005. – № 244. – P.78–84.

УДК 378

Іванова О.В.

### **ШЛЯХИ УСВІДОМЛЕННЯ СТУДЕНТАМИ СУТІ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ**

*У роботі розглянута проблема розкриття ефективних шляхів свідомого вивчення граматичних категорій, визначено способи їх застосування в мовленні і спілкуванні. Розкрито етапи навчання граматики. Запропоновано види практичних завдань на кожному етапі.*

*The article is devoted to the problem of exposing some effective ways of conscious studying of grammatical categories, is defined methods of their application in the speech and conversation. It is shown the main ways of studying grammar. It is proposed different types of tasks for each stage.*

Навчання граматики та її базових категорій є одним із найважливіших і найскладніших питань методики вивчення української та іноземної мов.

У 70-ті роки у Великобританії і США значну увагу приділяли *когнітивному (свідомому) методу* в навчанні граматики мов, що базується на визнанні провідної ролі мислення в процесі оволодіння мовою.

Проблемами когнітивного методу займалися багато вчених – Матезіус В., Харман Г., Лакофф Д., Чейф У., Маслова В.А., Кравченко А.В. та ін.

Метою статті є розкриття ефективних шляхів свідомого засвоєння граматичних категорій.

“З когнітивним підходом пов’язаний не лише розгляд по-новому різних мовних процесів, категорій та одиниць. По суті з ним з’явилося у лінгвістиці і нове розуміння мови як такої...” [2: 239].

Таким чином, сучасний напрям у лінгвістиці – когнітивізм – пов’язаний з багатоаспектним вивченням мислительних процесів у мові з приверненням не лише накопиченого в лінгвістиці матеріалу, але і нових емпіричних даних з психології, філософії, логіки, загальної семіотики та ін. Як стверджує один із засновників когнітивної науки Г. Харман, “мова є головною темою в когнітивній науці. Частково це відбувається тому, що мова відображає пізнання, виступаючи як основний засіб вираження думки, тому що вивчення мови – це непряме вивчення пізнання” [2: 240].

Навчання як рідної, так і іноземної мови “можливе лише на основі розвитку мислення, уваги, пам’яті, умінь бачити і сприймати мовні факти, явища в їх діалектичній єдності” [3: 10].